

цивільних і кримінальних справ практики застосування судами загальної юрисдикції при здійсненні судочинства в кримінальних провадженнях і надання рекомендацій з метою однакового застосування судами першої та апеляційної інстанцій норм кримінального процесуального законодавства, уникнення неоднозначного його тлумачення під час здійснення кримінального провадження з метою забезпечення права підозрюваного на захист.

Проведений нами аналіз процесуального порядку огляду місця події по факту одержання неправомірної вигоди, надав нам можливість розробити певні пропозиції щодо врегулювання існуючих вад. Ми запропонували нову редакцію відповідних статей КПК України, сутність якої полягає в конкретизації моменту, з якого починається строк затримання особи, а також скорочення терміну запрошення захисника підозрюваним.

Таким чином, використання наведених нами рекомендацій щодо вдосконалення кримінально-процесуального законодавства сприятиме попередженню виникнення проблемних ситуацій під час огляду місця події по факту одержання неправомірної вигоди, сприятиме ефективному проведенню процесуальних дій, що здійснюються за участю підозрюваного і, як результат, запобігатиме отриманню доказів внаслідок істотного порушення прав і свобод людини, гарантованих Консти-

туцією та законами України.

Література

1. Конституція України: Закон України № 254к/96-ВР від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України № 2341-III від 5 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. - 2001. - № 25-26. - Ст. 131.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України № 4651-VI від 13 квітня 2012 року // Голос України. - 2012. - № 90-91.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією: Закон України № 221-VII від 18 квітня 2013 року // Голос України. - 2013. - № 90.
5. Про Національну антикорупційну стратегію на 2011-2015 року: Указ Президента України № 1001/2011 від 21 жовтня 2011 року // Урядовий кур'єр від 27.10.2011 - № 199.
6. Уголовно-процесуальний кодекс Российской Федерации: Закон Российской Федерации № 174-ФЗ от 18 декабря 2001 года // Российская газета. - 2001. - № 249.

*Холостенко А.В.,
кандидат юридичних наук,
начальник кафедри ОДУВС
Надійшла до редакції: 06.04.2013*

УДК [343.915: 343.226] (477)

ЩОДО ФАКТОРІВ ВЧИНЕННЯ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Царенко О. О.

Жодний кримінологічний аналіз насильницьких злочинів, вчинених неповнолітніми, не обходиться без дослідження факторів вчинення таких злочинів. У кримінологічній літературі вказаний вище термін науковці майже не використовують, посилаючись на те, що він є більш філософським. Проте ми схильні дотримуватись дещо іншої точки зору, оскільки термін "фактор" (лат. "facere" - діяти, виробляти, примножувати) є збірним поняттям, яке об'єднує причини, умови, чинники та рушійну силу виникнення злочинної поведінки. Отже, дослідження факторів вчинення насильницьких злочинів неповнолітніми надасть можливість зрозуміти порядок утворення того імпульсу, що спонукає до вчинення протиправних дій, адже майже всі явища, зокрема й тяжка насильницька злочинність неповнолітніх, мають не тільки ряд причин, а й ряд умов, що сприяють настанню відповідного явища. Деякі з них безпосередньо не впливають на вчинення злочинів (час доби, погодні умови тощо), інші ж виявляються більш суттєвими для настання злочинного наслідку.

За характером впливу на свідомість неповнолітнього злочинця, фактори вчинення насильницьких злочинів варто класифікувати на загальні (типові) та спеціальні (не типові).

До загальних необхідно віднести:
біологічно-психологічні фактори;
економічні фактори;
соціологічні фактори;
правові фактори.

На нашу думку, блок біологічно-психологічних факторів вчинення насильницьких злочинів неповнолітніми є найбільш потужним, оскільки всі причини й

умови злочинності проявляються через індивідуальну психологію, свідомість підлітків, формуючи або підтримуючи антисоціальні погляди, бажання, прагнення. Із цього варто зробити висновок, що злочинність завжди пов'язана з психологічними факторами, а оскільки ми досліджуємо насильницьку злочинність неповнолітніх, тому варто враховувати біологічні властивості підліткового організму, який унаслідок свого віку є спеціальним суб'єктом злочину.

Підлітковий вік має певні особливості та різні стадії розвитку. Цей перехідний період характеризується різким піднесенням життєдіяльності, кардинальними змінами в організмі дитини, інтенсивним формуванням особистості, зростанням моральних та інтелектуальних сил і можливостей. Саме в цьому віці формуються перші переконання особистості.

Л. Макарова та Й. Гах [1, 20] довели, що з психолого-педагогічного погляду, крім складної гормональної перебудови організму, у підлітковому віці одночасно розвивається логічно-абстрактне мислення, посилюється коло почуттів і емоцій, відбуваються зміни головних мотивів діяльності, формується самостійна оцінка цінностей. Відбуваються значні зміни в соціальній сфері розвитку підлітка. Найсприятливішою умовою для його соціалізації є задоволення потреби в дорослості, яка є основним психологічним новоутворенням підліткового віку, мотиваційною стороною розвитку особистості, тією якістю, в якій відображається нова життєва позиція в ставленні до себе, людей і світу загалом.

Підлітковий вік називають перехідним тому, що відбувається перехід підлітка до дорослості не тільки у фізичному, психічному й соціальному аспектах, а і в

**ШВЕДНОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС**

його ставленні до почуттів і волі, готовності жити й діяти так, як живуть і діють дорослі. Підліток усвідомлює себе дорослою особою. Зростає його активність, відбувається ціннісна переорієнтація під впливом прагнення бути дорослим. Проте він поводить себе ще як дитина. Його психічному розвитку властиво багато суперечностей. Цей віковий період відрізняється бурхливим перебігом емоцій, раптовими змінами емоційних станів, переживань, настроїв, переходами від піднесення до нестриманості, галасливості, від надмірної рухливості до спокою, байдужості. У динаміці емоцій виявляються стосунки підлітка з близькими людьми, колективом, успіхи в діяльності. Раптові зміни настрою можуть спричинити погана оцінка, розчарування в другові, неухважність дорослих до інтересів і почуттів, нетактовний спосіб втручання в його емоційне життя [2, 114-116].

Ще в ранньому дитинстві розлади процесу становлення особистості можуть супроводжуватися різними проявами антисоціальної спрямованості, такими як заподіяння шкоди приналежній іншим власності, експансивність, жорстокість у ставленні до тварин. Розбіжності в рівні агресивності стають помітними вже у віці двох років. З віком ознаки агресивності змінюються, хоча стійкість їх зберігається.

На думку вітчизняних дослідників, негативний сценарій вирішення вікових психосоціальних криз призводить у підлітковому віці до зниженої самоповаги, характерної для підлітків з девіантною поведінкою [3].

Саме необхідність вирішення проблем, пов'язаних з виникненням специфічного підліткового комплексу, підштовхує підлітків до згуртування в групи, також делінквентні, радикально налаштовані неформальні групи однолітків з антисоціальними тенденціями, що впливають на формування девіантної поведінки молодих людей. Підліток намагається самовизначитися, ідентифікувати себе як члена однієї з соціальних груп, що у свою чергу вимагає від нього прийняти атрибутику цієї групи: поведінку, стиль одягу, мову, уподобання.

Ряд сучасних вітчизняних дослідників вказують на роль психопатологічних факторів при формуванні особистісних деформацій у неповнолітніх, схильних до насилля. Німецький психіатр впевнено довів, що психіка людини і її тіло перебувають у тісному взаємозв'язку, тобто соматичне й психічне об'єднані спільним латентним фактором, який лежить в їх основі [4, 556]. Відтак, особистісні деформації в підлітковому віці варто звести до трьох основних груп.

Перша група - неправильне формування особистості, повністю зумовлене патогенним впливом навколишнього середовища (сімейно-педагогічна занедбаність, анти-суспільна налаштованість більшості підлітків, асоціальні форми виховання в макросоціальних колективах тощо).

Друга група - психопатії (істинні або "ядерні"); це поняття варто зберегти за генетично зумовленими аномальними особистостями, де первинно деформованою є підструктура характеру. При цьому необхідно зазначити, що сама по собі наявність патологічного характеру не завжди призводить до дезорганізації особистості загалом.

У третю групу входять ті форми, де в основі особистісних аномалій лежить феномен домінуючої біолого-психологічної складової особистості: екстраверсія - інтроверсія (як загальна центральна направленість особистості) [5, 3].

П. Баранов і В. Курбатов [6, 365] стверджують, що

неповнолітні злочинці в порівнянні з "благополучними" підлітками мають соціально обтяжуючі дефекти психофізіологічного та інтелектуального розвитку, у тому числі: різного роду порушення в діяльності організму, які відбуваються в період внутрішньоутробного розвитку, пологів, у ранньому дитячому віці (враховуючи черепно-мозкові травми, загально соматичні та інфекційні захворювання);

чітко виражені, починаючи з дитячого віку, невропатологічні риси й патохарактерологічні реакції (надмірна крикливість, плаксивість, підвищена образливість, легка вразливість, капризність, дратівливість, постійна стурбованість, порушення сну, мови тощо);

захворювання алкоголізмом;

явища фізичного інфантилізму (в'ялість, швидка втома, знижена працьовитість і т. д.) або виражене відставання у фізичному розвитку, включаючи дефекти зовнішнього вигляду;

знижений рівень інтелектуального розвитку, який ускладнює спілкування з однолітками, вихователями, вчителями й викладачами, що не дає можливість отримати необхідну інформацію та соціальний досвід спілкування [7, 26].

Крім того, структурним елементом психологічного механізму вчинення насильницького злочину, який виражає ставлення неповнолітнього до об'єкта злочинного посягання, є мотив. При здійсненні будь-яких дій особа керується певними спонуканнями, мотивами, що є відображенням у психіці потреб і інтересів індивіда. Значущість мотиву впливає на зміст дії та її змістовну сторону. У динаміці злочинної поведінки мотиву належить одне з важливих місць.

Біологічно-психологічні фактори вчинення насильницьких злочинів є предметом дослідження науковців різних галузей знань: кримінологів, психологів, педагогів, філософів та інших, тому цілком доречним було виокремити їх в окрему групу.

Економічні фактори вчинення насильницьких злочинів неповнолітніми теж дуже помітно впливають на підлітка. Як показують результати дослідження, сучасна молодь з великими втратами адаптується до економічних подій, які відбуваються в державі. Неповнолітній нашоухується на низку перепон при становленні його як особистості. Ці бар'єри стають на шляху до отримання належної освіти, організації дозвілля, реалізації своїх можливостей і вподобань, отримання окремого житла тощо.

У кризовий період все більшого впливу набувають такі економічні фактори вчинення насильницьких злочинів серед неповнолітніх, як майнова нерівність, зниження рівня життя найпоширеніших верств населення, явне й латентне безробіття, масова міграція, що додатково породжує соціальну кризу та несприятливий психологічний фон. Вказані явища й процеси проєктуються на свідомість і поведінку підлітка через сім'ю, школу, трудовий колектив, неформальні групи тощо. До того ж спад виробництва обмежив можливості державної підтримки закладів культури, освіти, охорони здоров'я, адже послуги цих закладів стали важкодоступними для більшості українських сімей. На основі цього соціологами зафіксовані дані падіння престижності освіти, знижено попит на професії, пов'язані з матеріальним виробництвом, проте з'явилася жага "легких грошей" без докладання відповідних зусиль. Безробіття серед молоді насправді перетворюється на досить складне

соціально-економічне явище, яке породжує надзвичайно сильний кримінологічний заряд протиправної поведінки.

Нездатність державних і громадських органів (організацій) реалізувати матеріальні й духовні потреби неповнолітніх у поєднанні з високим рівнем криміналізації суспільства, падінням моральності й іншими негативними соціальними явищами породжують у більшій частині неповнолітніх розчарування у своїй важливості, вони починають відчувати психологічний дискомфорт, приниження своєї гідності, на що згодом відповідають агресією та бажанням утвердитись за рахунок інших.

Матеріальний дисбаланс у сім'ях (або занадто бідні, або досить заможні) призводить до так званої педагогічної кризи, оскільки неповнолітні злочинці здебільшого походять або з неблагополучних сімей, де головним фактором виховання є негативний життєвий досвід, або ззовні благополучних сімей, де основним фактором стає гіперпротекція стосовно неповнолітнього, потурання, матеріальне й моральне розбещення. В обох випадках відсутнє правильне педагогічне керівництво, належна організація життєвого простору, увага з боку дорослих.

Економічні фактори вчинення насильницьких злочинів неповнолітніми дуже тісно пов'язані із соціологічними факторами, оскільки всі ті несприятливі економічні обставини, які існують в державі, прямо впливають на подальший суспільний розвиток населення. Так, наприклад, до факторів, що сприяють криміналізації неповнолітніх, належить незадовільна робота установ дошкільного й шкільного виховання. Комерціалізація й диференціація установ освіти залежно від кваліфікації викладачів та якості навчально-педагогічного процесу призводить до створення в окремих шкільних закладах осередків соціального аутсайдерства. У діяльності установ перевага віддається засвоєнню знань, а не цілісному навчально-виховному процесу. Через брак уваги з боку вчителів, діти прогулюють заняття, намагаються реалізувати себе в інших сферах суспільного буття, які не завжди є правомірними. Тому серед неповнолітніх злочинців спостерігається високий рівень незайнятості. Так, серед засуджених до позбавлення волі неповнолітніх 25 % на момент вчинення злочину ніде не працювали й не навчалися [8, 251].

В умовах відсутності й належного виховного впливу сім'ї домінуючими стають зовнішні поза сімейні негативні фактори, зокрема неформальних груп у побутовому оточенні, в які входить або на які орієнтується неповнолітній, і дорослих, які мають асоціальну або криміногенну спрямованість. Все частіше спостерігаються сім'ї з негативним соціально-психологічним кліматом особистих відносин, які складаються з причин матеріальної й духовної бідності, безкультур'я, сімейного насильства, алкоголізму, наркоманії, співмешкання, як сурогату сім'ї, спільного проживання подружжя після фактичного або навіть юридичного розпаду шлюбу, неповної сім'ї, внутрішньо-сімейного індивідуалізму й егоїзму, приниження слабшого в родині, відмови батьків від виконання обов'язків щодо піклування й виховання дітей. Руїнування сімейних відносин викликає безнаглядність, безпритульність при наявності батьків, заміщення рольової функції сім'ї референтними групами антисоціальної або кримінальної спрямованості, під приводом повнолітніх злочинців.

З іншого боку, у зовні благополучній сім'ї, без критичних матеріальних і морально-психологічних проблем можуть мати місце обставини, що криміналізують особу

неповнолітнього. Наприклад, якщо сім'я має подвійну систему моральних цінностей, постійний внутрішній конфлікт, що дезорієнтують неповнолітнього. Майже типовою стала ситуація, коли в нормальних сім'ях дорослі не можуть приділити дитині достатньо уваги, тому що зайняті ненормованою роботою або домашнім господарством. На спілкування, тим більше на цілеспрямоване виховання дитини не вистачає часу, фізичної й психічної енергії. Діти надані самі собі, виховна занедбаність і криміналізація стають наслідком некерованого самовиховання або поза сімейних негативних впливів, де домінантом стають засоби масової інформації, електронні ресурси всесвітньої мережі Інтернет тощо. Звідси помилкове сприйняття неповнолітнім прикладів і стереотипів кримінальної активності, що стають йому відомі в процесі соціалізації, сприйняття їх як життєво ефективної моделі поведінки.

Насильницькі сюжети виявилися найбільш ефективними в контексті звернення уваги широкої публіки. Результати численної кількості досліджень у сфері дитячої психології встановили, що звичайний підліток, починаючи з дворічного віку й до досягнення ним 18 років спостерігає на екрані більше 18 тис. вбивств і майже 200 тис. інших сцен насилля. У результаті виникає звичка до такого роду дій, у дитини формується емоційний стереотип про те, що більшість проблем можна вирішити за допомогою насилля.

Наприкінці 2012 року Національна рада України з питань телебачення й радіомовлення затвердила систему візуальних позначок з індексом кіновідеопродукції залежно від аудиторії, на яку вона розрахована [9]. Трансляція цієї кіновідеопродукції на телебаченні має супроводжуватися відповідними візуальними позначками:

I категорія (коло зеленого кольору) стосується фільмів з індексами „ДА” та „ЗА”, встановленими згідно з пунктом 7 Положення про державне посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 1315 від 17 серпня 1998 року [10].

Фільми цієї категорії розраховані на глядачів будь-якого віку, також і на дітей. Вони максимально прийнятні для сімейного перегляду, оскільки порушують теми, цікаві й зрозумілі більшості глядачів, незалежно від віку, інтелектуального рівня, світогляду та політичних переконань, соціального стану тощо. У цих фільмах немає сцен, які можуть негативно впливати на психіку людей, а особливо дітей: натуралістичного показу жорстокості й насильства, фізіології сексу, споживання наркотичних засобів і психотропних речовин тощо.

II категорія (трикутник жовтого кольору) стосується фільмів, перегляд яких не рекомендовано дітям до 16 років без відома батьків (осіб, які їх замінюють), прирівнюється до фільмів з індексами „14” і „16”, встановленими відповідно до пункту 7 вказаного Положення.

Фільми цієї категорії можуть мати сцени з обмеженим ступенем насильства й жорстокості (бійки, застосування зброї без надмірного кровопролиття, нещасні випадки та катастрофи). У цих фільмах допустимі епізодичні зображення оголеного тіла, сцен закоханості без сексуальної поведінки, а також використання ненормативної лексики, якщо вона підкреслює належність персонажів до певних прошарків суспільства, присутня в оригіналі за задумом режисера й продиктована розвитком сюжету. Ці сцени повинні бути художньо виразними, їх необхідність має обумовлюватися сценарієм. У цих фільмах можуть

порушуватися проблеми нетрадиційних сексуальних відносин за умови, якщо вони вирішуються коректно й тільки на вербальному рівні.

III категорія (квадрат червоного кольору) стосується фільмів, що рекомендовано тільки для повнолітніх глядачів. Фільми цієї категорії прирівнюються до фільмів з індексами „18” та „X21”, встановленими відповідно до пункту 7 Положення.

До цієї категорії належать фільми таких жанрів, як бойовики, трилери, містика тощо. У фільмах цієї категорії можуть мати місце художньо виправдані епізоди надмірного насильства, зображення катастроф і жахів, відвертої оголеності, вживання ненормативної лексики тощо.

Положенням також передбачено, що фільми, заборонені для розповсюдження й демонстрування в Україні та без права трансляції на телебаченні, не підпадають під жодну категорію.

Такі дії уряду є доречними, але недостатніми на сьогодні, тому вважаємо за доцільне розглянути пропозицію по розробленню спеціальної Комплексної програми „Підліток в інформаційних потоках” (у розрізі інформаційної безпеки неповнолітніх). Така Програма має на меті створення спеціального підрозділу із залученням представників ЗМІ, правоохоронних органів, педагогів, психологів, представників технічних та інформаційних технологій, які б здійснювали фільтрацію, цензуру та вилучення сумнівних джерел інформації.

Правові фактори вчинення насильницьких злочинів неповнолітніми включають в себе недосконалість законодавства, правовий нігілізм, низьку правову культуру тощо. Незважаючи на те, що новий Кримінальний процесуальний кодекс України [11], ухвалений Верховною Радою України, робить процес правосуддя щодо дітей більш гуманним і підвищує рівень відповідальності правоохоронних органів за долю дитини, все одно існують прогалини та колізії норм. Вони ще не є досконалими й достатньо апробованими, а тому потребують якісно нового підходу до їх реалізації та пошуку нових форм боротьби й профілактики насильницької злочинності серед неповнолітніх.

Правова безграмотність і, зокрема, правовий нігілізм призводять до того, що сучасна молодь не бачить межі між тим, що дозволено, і тим, що є протиправним, а керуються виключно своїми емоціями й миттєвими спалахами агресії. Правовий нігілізм у молоді може перерости в більш небезпечні форми: спочатку виробляються антиправові настанови й стереотипи, з’являється почуття вседозволеності, яке в кінцевому результаті підштовхує до вчинення правопорушень.

Інколи підліток може не відчувати ніякого бажання, наприклад, починати бійку, але коли це робить його більш агресивний однокласник, він підтримує його внаслідок почуття групової солідарності або стихійного зараження. Щоб не допускати цих групових негативів, треба виховувати колективну мораль і відповідальність, бажання відновити порядок і спокій у взаємовідносинах суперників. Важливим напрямом правового виховання є розвиток у юнаків і дівчат інтелекту, абстрактного понятійного мислення, оскільки воно включає в себе глибокий аналіз конфлікту, нечесності, факту крадіжки, образи, фізичного насильства.

Проте існують випадки, коли важко встановити дійсну причину вчинення насильницького злочину неповнолітнім, це так звані спеціальні (нетипові) фактори. Вони

характеризуються тим, що їх не можна передбачити заздалегідь, попередити чи дослідити - це “фактори-спалахи”. Агресивні мотиви при цьому проявляються в найрізноманітніших зовнішніх формах злочинної поведінки - від елементарних правопорушень, пов’язаних, наприклад, з помстою, ревнощами, заздрістю, образою, що виражають прагнення показати свою перевагу над іншими людьми, а тим паче однолітками. Причини вчинення насильницьких дій у таких випадках характеризуються абсурдністю, безмотивованою агресією. За таких обставин насильство взагалі може відбуватись заради насильства, та його ніяк не можна передбачити, спрогнозувати чи запобігти, оскільки рішення приймаються раптово, необмірковано й безпідставно.

Узагальнюючи викладений матеріал, зведемо результати дисертаційного дослідження до єдиної таблиці, яка комплексно надасть можливість зрозуміти основні фактори вчинення насильницьких злочинів серед неповнолітніх й розробити відповідні заходи профілактики й попередження таких протиправних проявів.

Типові фактори вчинення насильницьких злочинів неповнолітніми та їх складові елементи

1.	<p><u>Біологічно-психологічні фактори:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - індивідуальна психологія; - вік; - гормональна перебудова організму; - патологія психіки; - дефекти психофізіологічного та інтелектуального розвитку; - мотив (ідеально-розумова модель).
2.	<p><u>Економічні фактори:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - майнова нерівність; - неблагополуччя сім’ї; - явне та латентне безробіття; - масова міграція; - занепад закладів культури, освіти, охорони здоров’я; - жага пошуку “легких грошей”.
3.	<p><u>Соціологічні фактори:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - педагогічна занедбаність; - негативний соціально-психологічний клімат у сім’ї; - моральна та духовна бідність, безкультура; - насильство в сім’ї та безнаглядність; - пропаганда насильства через ЗМІ та Всесвітню мережу Інтернет; - динамічний розвиток кримінальних субкультур.
4.	<p><u>Правові фактори:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - низький рівень правової культури; - правовий нігілізм; - відсутність правового виховання; - відсутність механізму реалізації державних і регіональних програм розвитку молоді; - правова незахищеність молоді; - недосконалість законодавства.

Література

1. Макарова Л.І. Основи психології і педагогіки [Текст]: навч. посібник / Л.І. Макарова, Й.М. Гах. - К.: Центр навчальної літератури, 2005. - 116 с.
2. Сулова О.І., Лазаренко О.О., Ахтирська Н.О. Захист прав жінок та дітей судовими та правоохоронними органами в Україні / За заг. ред. Г.О. Хрестової. — Київ: Тютюкін, 2010. — 336 с.
3. Основи практичної психології / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін.: Підручник. — К.: Либідь, 1999. — 536 с.
4. Кречмер Э. Строеие тела и характер. - М., 1995. - 607 с.
5. Овчинников Б.В., Павлов К.В., Владимірова И.М. Ваш психологический психотип. - СПб., 1994. - 238 с.
6. Баранов П.П., Курбатов В.И. Юридическая психология: Учеб. пособие / Под общ. ред. А.Н. Ерыгина. - М.: ЦОКР МВД России, 2006. - 480 с.
7. Бакин А.А. О направлениях изучения структуры характера подростков, склонных к криминальному насилию // Закон и право. - 2009. - № 10. - С. 25 - 27.
8. Кримінологія (Особлива частина): навчальний

посібник / Кол. авторів: А.Б. Блага, А.А. Васильєв, Л.М. Давиденко та ін.; за заг. ред. О.М. Литвинова; наук. ред. серії О.М. Бандурка. - Х.: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2011. - 347 с.

9. Про затвердження Системи візуальних позначок з індексом кіновідеопродукції залежно від аудиторії, на яку вона розрахована: рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 117 від 08.02.2012 р. - [Електронний ресурс]: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0307-12>.

10. Про затвердження Положення про державне посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів: постанова Кабінету міністрів України № 1315 від 17 серпня 1998 р. - [Електронний ресурс]: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1315-98-п>.

11. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України // Відомості Верховної Ради України. - 2013. - № 9-10, № 11-12, № 13. - Ст. 88.

Царенко О.О.

*здобувач Харківського національного
університету внутрішніх справ
Надійшла до редакції: 09.05.2013*

УДК 343.343.3

СУСПІЛЬНА НЕБЕЗПЕКА ХУЛІГАНСТВА, ЩО ВЧИНЯЄТЬСЯ НА ТРАНСПОРТІ

Шаповалова І.О.

Однією з головних складових громадської безпеки є безпека руху та експлуатації транспорту. Безпечне функціонування транспорту забезпечується розробкою, впровадженням і дотриманням відповідних технічних вимог і стандартів, ліцензійних умов, правових норм, у тому числі кримінально-правових. Законодавець, зважаючи на важливість забезпечення безпеки на транспорті, передбачив у Кримінальному кодексі України злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту в окремому розділі (розділ XI КК України). Родовим об'єктом цих злочинів є безпека руху й експлуатації транспорту - сукупність суспільних відносин, які складаються з приводу убезпечення від шкоди, що може бути заподіяна під час руху (пересування людей і переміщення вантажів), використовуючи транспортні засоби чи експлуатуючи транспорт. Безпосередні об'єкти транспортних злочинів - безпека певних видів транспорту (залізничного, водного, повітряного, автомобільного, міського електротранспорту, магістрального трубопровідного транспорту). Додаткові необхідні чи факультативні безпосередні об'єкти деяких із цих злочинів - залежно від конкретного способу вчинення посягань - це життя та здоров'я людини, власність, інші блага.

Але, на нашу думку, не менш небезпечним для суспільних відносин, які складаються під час експлуатації транспорту, є хуліганство, що вчиняється на транспорті, яке не лише завдає шкоди користувачам транспортних послуг, але досить часто може створювати потенційну загрозу безпечному й ефективному функціонуванню транспорту загального користування. На наш погляд, зазначену особливість хуліганства слід враховувати в застосуванні кримінального законодавства під час призначення покарання.

В юридичній літературі питання кримінальної відповідальності за транспортні злочини досліджувалися в працях О. Балабанова, В. Білоконева, В. Борисова,

В. Боровенка, С. Гізімчука, В. Гуславського, В. Звіряки, Ю. Іванова, М. Коржанського, О. Котовенка, В. Мисливого, О. Тельпова та ін.

Загальні особливості кримінальної відповідальності та особливі кваліфікації хуліганства розглядалися в наукових працях М.І. Бажнова, В.К. Грищука, І.М. Даньшина, М.Й. Коржанського, Л.О. Кузнецової, П.С. Матишевського, В.О. Навроцького, А.В. Савченка, С.С. Яценка та інших. Однак зазначені науковці не розглядали особливості суспільної небезпеки хуліганства, що вчиняється на транспорті.

Організаційно-правовий захист єдиної транспортної системи України досліджували такі вчені, як О.Ф. Долженков, О.П. Снігерьев, С.О. Баранов, В.Л. Горохольський, П.М. Білий, С.В. Продайко, О.О. Юхно, О.М. Литвинов, П.Я. Мінка та ін. Однак наукові здобутки зазначених фахівців стосуються переважно теоретико-правових і організаційно-тактичних засад попередження, виявлення й розкриття злочинів, що вчиняються на об'єктах транспорту загального користування (переважно на залізничному транспорті).

Метою є обґрунтування підвищеної суспільної небезпеки хуліганства, що вчиняється на об'єктах транспорту загального користування, та спроба довести об'єктивну доцільність посилення кримінальної відповідальності за відповідний склад злочину.

Найбільш поширеним серед злочинів проти громадської безпеки є хуліганство. Юридичне поняття цього злочину дається в ч. 1 ст. 296 Кримінального кодексу України. У диспозиції цієї кримінально-правової норми воно визначається як грубе порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжується особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом.

Певний теоретичний і практичний інтерес викликає питання про об'єкт хуліганства. Ступінь суспільної не-